

4. ENKELE KENMERKEN VAN DE CHINEZEN IN NEDERLAND

4.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op een aantal algemene kenmerken van de Chinese populatie in Nederland. De samenstelling van deze Chinese bevolkingsgroep is tamelijk divers. Afhankelijk van hun achtergrond beschikken de Chinese migranten vaak ook over onderling verschillende rechtsposities. Voor veel Chinezen waren met name de eerste jaren in Nederland zwaar. Ver weg van het land van herkomst had men niet zelden behoefte aan hulp en sociale contacten. Deze zorgbehoefte heeft in de loop der jaren onder meer geresulteerd in het ontstaan van een aantal hulpverlenende organisaties. Inmiddels bestaan er in Nederland meer dan 100 Chinese organisaties met verschillende doelstellingen.

Met de groei van het aantal restaurants in de jaren zestig en zeventig nam ook de populatie Chinezen in omvang toe. Vanaf de tweede helft van de jaren zeventig was deze groei vooral toe te schrijven aan de komst van vrouwen en kinderen, die zich in het kader van de gezinshereniging bij hun partners voegden. Later liet men, als daartoe een mogelijkheid bestond, ook grootouders overkomen. De familie werd aldus herenigd. De belangrijke rol die de familie vervult in het maatschappelijk leven is terug te voeren op vaak eeuwenoude tradities en waarden. Hoewel daarin in de loop der tijden de nodige veranderingen zijn opgetreden, neemt de familie ook in de jaren negentig nog steeds een centrale plaats in.

Inmiddels wonen de meeste Chinezen van de eerste generatie reeds 20 jaren of langer in Nederland. Hoe vergaat het thans hun kinderen, bijvoorbeeld in het onderwijs? En hoe zien deze kinderen zichzelf: als Nederlander of Chinees? In het hierna volgende gedeelte zal op deze vragen worden ingegaan. Naast deze populatie jongeren bevinden zich inmiddels in Nederland ruim 4.000 Chinezen van 50 jaar of ouder. Hoe is het gesteld met hun positie? Aan de hand van een bespreking van de hierboven genoemde aspecten zal worden geprobeerd een aantal algemene kenmerken van de Chinese bevolkingsgroep in Nederland te presenteren.

4.2 OMVANG VAN DE POPULATIE CHINEZEN IN NEDERLAND

Per 1 januari 1990 is door het Centraal Bureau voor de Statistiek een telling uitgevoerd, die tamelijk gedetailleerde informatie verschaft over de Chinese bevolkingsgroep in Nederland (Zhao, 1990). Voorheen was naast de variabelen 'woongemeente', 'geslacht', 'geboortjaar' en 'burgelijke staat', de variabele 'nationaliteit' eigenlijk het enige criterium aan de hand waarvan kon worden bepaald of iemand van Chinese afkomst was of niet. Dat gaf een vertekend beeld van de werkelijkheid, omdat een groot aantal personen, afkomstig uit Hong Kong en in het bezit van de Britse nationaliteit, niet als Chinees werd geteld. Door drie nieuwe variabelen toe te voegen, namelijk 'geboorteland', 'geboorteland van de vader' en 'geboorteland van de moeder' werd het mogelijk de etnische identiteit van een persoon beter te omschrijven. Een bijkomend voordeel hiervan is dat iemands nationaliteit in de loop der jaren kan veranderen, terwijl het geboorteland uiteraard niet gewijzigd wordt.

Hoe kan de Chinese bevolkingsgroep in Nederland worden afgebakend? Voordat daarop wordt ingegaan, wordt eerst een onderscheid gemaakt in twee categorieën landen, namelijk de Chinese landen en de niet-Chinese landen. Tot de Chinese landen worden gerekend de Volksrepubliek China, Taiwan, Hong Kong en Macau. In die landen vormen de Chinezen de oorspronkelijke bevolking. Personen die uit deze landen naar Nederland zijn geëmigreerd, zijn van Chinese afkomst, ook al hebben zij een Brits (Hong Kong) of Portugees (Macau) paspoort. Er zij overigens op gewezen dat de meeste Chinezen in Nederland uit Hong Kong afkomstig zijn. Benton en Vermeulen (1987) schatten het aantal Chinezen uit Hong Kong in 1987 op 20 à 30.000 personen.

Daarnaast wordt een categorie van niet-Chinese landen onderscheiden. Het percentage personen van Chinese afkomst varieert in die landen van relatief zeer laag tot hoog. In Singapore is bijvoorbeeld 77% van de totale bevolking van Chinese afkomst. In Indonesië is het percentage Chinezen daarentegen laag. Ook uit deze niet-Chinese landen zijn mensen van Chinese afkomst naar Nederland geëmigreerd. Meestal bezitten deze personen inmiddels de Nederlandse nationaliteit.

Volgens de door het CBS gehanteerde definitie worden alle inwoners van Nederland die de Chinese nationaliteit bezitten, en/of die zelf en/of van wie (een van) de ouders in een Chinees land zijn geboren, gezien als Chinees. Het gaat daarbij in totaal om 39.000 personen. Wanneer iemand afkomstig is uit een niet-Chinees land wordt deze persoon slechts dan als Chinees beschouwd op voorwaarde dat één van de genoemde relevante criteria op hem of haar van toepassing is. Als dat niet het geval is, wordt deze persoon dus niet als Chinees beschouwd. Het gevolg daarvan is

dat de in Nederland woonachtige personen van Chinese afkomst, op wie deze criteria niet van toepassing zijn, niet in de telling worden opgenomen. En dat zijn er nog al wat!

Zo is de groepering Chinezen uit Indonesië, die in het bezit is van een Nederlands of Indonesisch paspoort, relatief vrij omvangrijk (Rijkschroeff e.a., 1992). In totaal gaat het om ruim 10.000 personen. Ook treft men in Nederland Chinezen afkomstig uit Suriname aan. Het CBS schat deze populatie Chinezen uit niet-Chinese landen op 21.000 personen. Dat betekent dus dat het totaal aantal personen van Chinese afkomst in Nederland per 1 januari 1990 uitkomt op 60.000 personen. Hierbij moet echter worden opgemerkt dat het CBS zich voor wat de niet-Chinese landen betreft, beperkt heeft tot Indonesië, Singapore, Suriname en Maleisië. Chinezen uit Vietnam worden in deze schatting niet meegenomen. Volgens een opgave van de organisatie van Chinees-Vietnamese Vluchtelingen in Nederland (CVVN) bedroeg het in Nederland wonende aantal Chinezen uit Vietnam in 1991 ongeveer 4.000 personen (Van der Aalsvoort, 1991). Voorts is in het aantal van 60.000 personen geen rekening gehouden met de illegaal in Nederland verblijvende personen. Hoeveel dat er zijn, is niet bekend, maar schattingen wijzen uit dat het al gauw gaat om enkele duizenden personen (Pieke, 1988). In kringen van Chinese hulporganisaties wordt het aantal illegale Chinezen anno 1997 geschat op bijna 20.000. Voor bijvoorbeeld de agglomeratie Den Haag werd het aantal illegale Chinezen medio de jaren tachtig reeds op 6.000 geschat (Tjin A Lien & Tsai, 1988).

De migratie van Chinezen uit Hong Kong was in de jaren zeventig het hoogst. In de jaren tachtig kwamen de migranten vooral uit de Volksrepubliek China (VRC). Met name vanaf 1989 was er sprake van een stijging van het aantal Chinese migranten uit de VRC, mogelijk samenhangend met de politieke gebeurtenissen aldaar in dat jaar. De migratie uit Hong Kong daalde vanaf de jaren tachtig echter, zeer waarschijnlijk als gevolg van de veranderingen in de restaurantsector.

Zoals eerder opgemerkt, woonden er per 1 januari 1990 39.000 personen in Nederland die op basis van hun nationaliteit, geboorteland, of geboorteland van de vader en/of moeder tot de Chinese bevolkingsgroep worden gerekend. Tweederde van deze categorie personen had de Nederlandse nationaliteit. Ruim 6.000 van hun had een Chinees paspoort en ruim 4.000 een Brits paspoort. Dat het aantal genaturaliseerde Chinezen relatief zo hoog is, is opvallend. Van bijvoorbeeld de populatie personen met een Turkse achtergrond is slechts 7% genaturaliseerd, terwijl dat percentage bij de Marokkanen 11 bedraagt (Zhao, 1990:17-23).

Het feit dat men zich als Chinees tot Nederlander laat naturaliseren, betekent overigens niet dat men de banden met het thuisland verbreekt. Bijna 70% van de in Nederland wonende Chinezen afkomstig uit een Chinees land is elders geboren. Met betrekking tot de leeftijdsopbouw valt op dat er sprake is van een relatief jonge bevolkingsgroep. Ongeveer 30% van de totale bevolkingsgroep is tussen de 0 en 14 jaar oud. Slechts 3% is ouder dan 65 jaar. Wanneer deze percentages worden vergeleken met de totale Nederlandse bevolking zijn grote verschillen waar te nemen: de groep 0-14 jarigen is daar namelijk 18%, terwijl het percentage 65-plussers 13 bedraagt. De mediane leeftijd van de Chinese bevolkingsgroep in Nederland is 28 jaar, terwijl deze voor de totale Nederlandse bevolking 35 bedraagt.

Overigens vertonen deze kenmerken voor de Chinese migranten gelijkenis met die van de meeste andere migrantengroeperingen in Nederland. Voorts blijkt binnen de Chinese bevolkingsgroep sprake te zijn van een evenwichtige geslachtsverhouding. Het percentage gehuwde Chinezen is in de meeste leeftijdsgroepen hoger dan dat van de totale Nederlandse bevolking (Zhao, 1990).

4.3 DE JURIDISCHE STATUS VAN DE CHINEZEN IN NEDERLAND

De juridische status van de Chinezen in Nederland hangt samen met hun geografische achtergrond en hun migratieproces. Groenendijk (1987) onderscheidt qua rechtspositie vier categorieën Chinezen. In de eerste plaats is er een categorie Chinezen die in het bezit zijn van een Nederlands paspoort. Dit geldt voor de meerderheid van de Chinese zeelieden die indertijd in Nederland zijn gebleven. Zij hebben zich vaak, evenals hun kinderen, laten naturaliseren. Voor de derde generatie van deze categorie geldt dat men door geboorte Nederlander is. Ook de meerderheid van de Peranakan Chinezen en van de Chinezen uit Suriname is in het bezit van de Nederlandse nationaliteit. Ten slotte behoren tot deze categorie ook veel uit Hong Kong of de VRC afkomstige Chinezen die inmiddels gekozen hebben voor naturalisatie.

Een tweede categorie omvat die Chinezen die de status hebben van begunstigd onderdaan van de Europese Unie. Het betreffen in de regel Chinezen die over een Brits paspoort beschikken en het recht hebben om in Groot-Brittannië te wonen. Zij verkregen dit recht als gevolg van het feit dat zij lange tijd in Groot-Brittannië hebben verbleven, dan wel door geboorte of naturalisatie. Deze categorie Chinezen heeft formeel meer rechten dan andere immigranten uit de Europese Unie. Het is voor hen bijvoorbeeld gemakkelijker om zich als ondernemer in Nederland te vestigen.

Tot de derde categorie behoren de officieel erkende vluchtelingen, onder wie zich ook een relatief groot aantal personen van Chinese afkomst bevinden. Zoals vermeld in § 4.2 bedroeg het aantal uit Vietnam afkomstige personen met een Chinese afkomst in 1991 ongeveer 4.000. Ook asielzoekers uit de VRC behoren tot deze categorie. Met name na de gebeurtenissen in 1989 was er een stroom asielzoekers uit China naar Nederland waar te nemen.

Ten slotte kan een vierde categorie worden onderscheiden. Deze omvat vooral degenen die uit de VRC afkomstig zijn en de nationaliteit van dat land bezitten, alsmede Chinezen uit Hong Kong die in het bezit zijn van het zogenaamde 'British Dependent Territories Citizenship'. Deze laatsten hebben wel een Brits paspoort, maar moeten een visum aanvragen om in Groot-Brittannië te verblijven (Dummet, 1984). Voorts behoren tot deze vierde categorie die uit Hong Kong afkomstige Chinezen, die, vanwege het feit dat zij een kind zijn van niet in Hong Kong verblijvende ouders, slechts in het bezit zijn van een identiteitsbewijs van Hong Kong. Chinezen uit Indonesië, Singapore, Maleisië en Taiwan die de nationaliteit van hun land bezitten, behoren eveneens tot deze vierde categorie.

Het blijkt dus dat de juridische status van de in Nederland verblijvende Chinezen onderling kan verschillen. In de loop der jaren hebben velen echter de Nederlandse nationaliteit aangevraagd en verkregen, waardoor de verschillen in rechtspositie zijn komen te vervallen.

4.4 DE CHINESE ORGANISATIES IN NEDERLAND

De eerste Chinese organisaties zijn aan het begin van de twintigste eeuw ontstaan vanuit de behoefte om Chinese immigranten met taal- en aanpassingsproblemen te helpen. Die organisaties kenmerkten zich met name door hun clangebonden of streekgebonden karakter. In de loop der jaren zijn nieuwe organisaties in het leven geroepen. De achtergrond daarvan is gelegen in het feit dat de Chinese migranten door middel van deze organisaties in bepaalde behoeften konden voorzien. Enerzijds ontstonden er organisaties die gericht waren op belangenbehartiging, positieverbetering en verbetering van het onderwijs, anderzijds werden organisaties in het leven geroepen die zich ten doel stelden de onderlinge sociale contacten te verbeteren, sport te beoefenen of culturele activiteiten te stimuleren. In 1989 waren er in totaal 83 Chinese organisaties in Nederland. In 1996 was, zoals blijkt uit tabel 4.1, het aantal organisaties reeds gegroeid tot 130. Deze toename van het aantal organisaties heeft vooral plaatsgevonden in de sfeer van vrouwenorganisaties en culturele organisaties.

Tabel 4.1. Aantal Chinese organisaties in Nederland

Type	1989	1996
Chinese scholen	29	36
Godsdienstige organisaties	12	17
Onderling hulpbiedende organisaties	12	17
Sport en Kung Fu organisaties	10	10
Familieclan/streekgebonden organisaties	8	14
Hobby- en kunstorganisaties	5	7
Beroepsorganisaties	3	8
Politieke organisaties	1	1
Vrouwenorganisaties	1	10
Jongerenorganisaties	-	3
Culturele organisaties	2	7
Totaal	83	130

Bron: CCRM, *De Chinezen in Nederland*, 1989, p. 19; Chinese Times, *Infokrant*, 1996, nr. 214.

Opvallend is dat de Chinese scholen een hoog percentage van het geheel innemen, namelijk bijna 28%. Hieruit blijkt de grote behoefte aan onderwijs in eigen taal- en cultuur binnen de Chinese gemeenschap.

Vanuit de gedachte de behoeften en activiteiten van de verenigingen beter op elkaar af te stemmen werd in 1987 de Stichting Landelijke Federatie van Chinese Organisaties in Nederland (SLFCON) opgericht. Het doel van deze Stichting is de onderlinge contacten en samenwerking van de aangesloten organisaties op alle niveaus te bevorderen. Voor de Nederlandse instanties wordt op deze wijze eveneens één aanspreekpunt gecreëerd. Een deel van de Chinese organisaties is bij de Federatie aangesloten, maar daarnaast regelt een groot aantal organisaties zijn eigen zaken. Opmerkelijk is ook het ontstaan van drie jongerenorganisaties in de afgelopen zeven jaar. De grootste daarvan is de Chinese Jongeren Organisatie (CJO), een vereniging die landelijk opereert en meer dan 200 ingeschreven leden telt.

In de sfeer van het maatschappelijk werk is een belangrijke rol weggelegd voor de Stichting Chinese Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CCRM), een organisatie die in 1984 is ontstaan uit de Stichting Chinese Evangelische Zending en die landelijk opereert. In de afgelopen jaren zijn er verschillende initiatieven ont-plooid, die zijn gericht op begeleiding of ondersteuning van Chinese ouderen. In 1989 werd de landelijke Chinese ouderengroep Chun Pah opgericht (CCRM, 1992:3). Deze ouderengroep telde anno 1993 ongeveer 1.600 leden, afkomstig uit meer dan 30 steden in Nederland.

De meeste organisaties, 60% van het totaal, zijn jonger dan tien jaar. Tot de organisaties die ouder zijn, behoren naast enkele onderling hulpbiedende organisaties en clan organisaties, vooral de Chinese scholen en de godsdienstige organisaties. Landelijk worden enkele organisaties door het ministerie van VWS gesubsidieerd. Het is bekend dat op lokaal niveau meer organisaties van subsidieregelingen gebruik maken.

Het relatief grote aantal Chinese organisaties houdt overigens niet automatisch in dat er sprake is van een goede organisatie van de Chinese gemeenschap in Nederland. Er wordt wel gesteld dat die gemeenschap zelfs slecht georganiseerd is. Dit is zeker het geval wanneer de Nederlandse situatie wordt vergeleken met die in de Verenigde Staten, hoewel de weegschaal daar op sommige plaatsen is doorgeslagen en er zelfs sprake is van een te ver doorgevoerde organisatie (Wong, 1982:25).

4.5 DE FAMILIE ALS SOCIAAL SYSTEEM

De familie neemt een belangrijke plaats in in het leven van de Chinese migrant. Zo werd gewezen op de rol die de familie vervult bij de bedrijfsvoering van het restaurant. Hoewel ook andere sociale eenheden kunnen worden onderscheiden die van belang zijn voor de onderlinge relaties, zoals het dorp of de buurt waar men vandaan komt, lijkt de familie nog steeds van doorslaggevende betekenis te zijn voor de regulering van het sociaal gedrag van het individu. Gelet op het grote aantal mensen in China – anno 1995 ruim 1,2 miljard personen – en de uitgestrektheid van het land, is het uiteraard de vraag of daarvan, in generaliserende zin, nog sprake is. Er zijn immers diverse subculturen, een groot aantal dialecten en verschillen in klassen te onderscheiden. Daarnaast maakt het verschil uit of een familie op het platteland woont of in een grote stad. Waar het hier echter om gaat is of er niettemin gesproken zou kunnen worden van bepaalde algemene kenmerken en mechanismen op grond waarvan de Chinese familie zich onderscheidt ten opzichte van de familie in westerse landen. De indruk bestaat dat zulks inderdaad het geval is.

Uit de literatuur die over dit onderwerp is verschenen, blijkt dat de Chinese familie kan worden beschouwd als de belangrijkste sociale eenheid binnen de samenleving (Wolf, 1968:23). Cultuuroverdracht naar volgende generaties vindt primair plaats binnen de familie. Daarnaast dient zij als instrument om de sociale orde in stand te houden. Het familiesysteem is gefundeerd op de leer van Confucius en bepaalt in sterke mate het gedrag van het individu. Ook buiten de grenzen van de fa-

milie wordt het individueel gedrag daardoor beïnvloed. De familie neemt binnen de Chinese cultuur dan ook een dominante positie in (Simonis, 1994: 21).

Wanneer gesproken wordt over de Chinese familie worden daaronder overigens niet alleen personen verstaan die nog in leven zijn. De Chinese familie omvat daarnaast namelijk de voorouderverering, het in stand houden van tradities, het hooghouden van de familienaam en het rekening houden met toekomstige generaties (Redding, 1990:53). McGough (1981) definieert de familie als “. . . a type of informal interest group, one which makes use of various kinship, ritual, and other forms of symbolic and practical activities to protect or develop power (in the broadest sense) for its members”.

Sinds het begin van de twintigste eeuw hebben zich veranderingen voorgedaan in het politieke denken in China, die van invloed zijn geweest op de rol van de familie in het maatschappelijk leven. Toen in 1949 de communisten aan de macht kwamen en het Marxistisch-Leninisme als nieuwe ideologie werd ingevoerd (Van Galen e.a., 1986), verzwakte ook de positie van de familie. Zo werden aan het eind van de jaren vijftig zogenaamde volkscommunes geïntroduceerd. Voor het individu diende niet langer de familie centraal te staan, maar moest men trouw zweren aan de partij. In de praktijk bleek de krachtige sociaal-economische positie van de familie echter niet zonder meer vervangen te kunnen worden door deze nieuwe organisatiestructuur. Sinds de jaren tachtig wordt het belang van de Chinese familie weer door de overheid onderschreven (Wang, 1985). Hoewel het karakter van de Chinese (groot-)familie door de jaren heen uiteraard aan veranderingen onderhevig is geweest, is de familie niettemin nog steeds de belangrijkste sociaal-economische eenheid waar alles om draait. Sinds de overschakeling naar een marktgerichte economie ontstaan er ook weer meer familiebedrijven (Simonis, 1994:24). Daarbij moet uiteraard wel een onderscheid worden gemaakt tussen het meer op traditie gerichte familieleven op het platteland, waar naar schatting 80% van de bevolking een boerenbestaan leidt, en het familieleven in de geïndustrialiseerde zones, waar men zich in het algemeen in economisch opzicht steeds meer kan veroorloven.

Het familieleven is ook in die zin veranderd, dat het gezin kleiner is geworden. Sinds een echtpaar vanaf het begin van de jaren zeventig niet meer dan één kind mag grootbrengen, is de omvang van de familie gereduceerd en is ook de wijze van opvoeden veranderd (Ibid., 1994:25). De familie moet worden gezien als de centrale plaats waar het individu wordt gevormd. Zij stelt grenzen aan het gedrag van het individu, stelt normen vast en controleert. Morele en sociale waarden worden aldus van het ene op het andere geslacht overgedragen (Lin, 1981). Legt de familie het individu aan de ene kant beperkingen op, aan de andere kant biedt zij het individu ook

persoonlijke zekerheid, onder meer in de vorm van een sociale identiteit. Om mee te kunnen doen aan het aangaan van sociale relaties is het een voorwaarde om opgenomen te zijn in een familie. Wie niet tot een familie behoort, is in feite gedwongen tot een marginaal bestaan. Anno 1995 geldt dat overigens in minder extreme mate dan in het traditionele China. De centrale positie die de familie in China inneemt, brengt ook verplichtingen met zich mee voor de leden ervan. Hoe strakker het is gesteld met de interne discipline hoe bevorderlijker dat is voor de instandhouding van de familie. Voor alles moet worden voorkomen, dat de familie uiteenvalt. Daarbij dient overigens te worden opgemerkt dat de rol die dochters spelen ondergeschikt is aan die van de zoons, die zorgdragen voor continuering van de familie.

Voor het optimaal functioneren van de familie zijn waarden als vredelievendheid en harmonieus handelen van grote betekenis. Binnen het Confucianisme wordt harmonie zelfs beschouwd als een centrale waarde. Wanneer elk individu weet welke positie moet worden ingenomen heerst er stabiliteit. De eerder genoemde verticale relatiestructuur brengt bepaalde gezagsverhoudingen met zich mee. Zo neemt de oudere persoon een hogere hiërarchische positie in dan de jongere en zijn mannen hoger gerangschikt dan vrouwen (Song, 1985:54). Kenmerkend voor deze autoriteitsverhoudingen is, dat niet wenselijk geacht handelen wordt gecorrigeerd. Bij de opvoeding van kinderen gebeurt dat vaak door hen stichtend toe te spreken. Van de kinderen wordt verwacht dat zij de ouders niet tegenspreken. Eigen initiatief, het uiten van ongenoegen of assertief gedrag wordt niet gestimuleerd. Tegenover hogergeplaatsten wordt geen actieve, maar een passieve opstelling verwacht; dit geldt zeker voor kinderen ten opzichte van hun ouders.

Onderlinge solidariteit is een andere waarde waaraan veel belang wordt gehecht. De gedachte hierachter is dat men elkaar ziet als leden van een collectief geheel, waarop men altijd kan vertrouwen (Jing Shu, 1985:98). Het individu heeft bepaalde verplichtingen ten opzichte van de familie. Zo moet een kind zijn ouders gehoorzamen en moet het later zijn ouders verzorgen. Deze vorm van solidariteit is primair gebaseerd op afstammingsverwantschap, maar ook economische motieven kunnen daarbij een rol spelen. Kenmerkend voor het familiesysteem is tevens dat het accent wordt gelegd op uniform gedrag (Yang, 1986:159).

De opvoeding vereist discipline en controlemechanismen, waartoe in uiterste instantie zelfs verbanning van een individu kan behoren. De relaties tussen de leden van een familie zijn in de regel dan ook nogal formeel van aard. Het individueel handelen wordt als het ware gestuurd door vastgelegde morele codes. Overigens kan het besef dat de familie in sociaal-economisch opzicht een belangrijke rol speelt, er toe bijdragen dat pragmatisch wordt omgegaan met deze morele codes.

Deze manier van opvoeden heeft uiteraard ook zijn weerslag op de persoonlijkheid van het individu, die door Yang (1986) als sociaal georiënteerd wordt gekarakteriseerd. Kenmerkend daarvoor zijn eigenschappen als: groepsgerichtheid, wederzijdse afhankelijkheid, gerichtheid op het onderhouden van relaties, gezagsgetrouwheid, een geloof in externe-controle, beheersing en onderdrukking van emoties en gevoelens, sociale introversie, pragmatisme en harmonie.

4.6 ONDERWIJSPRESTATIES VAN CHINESE JONGEREN

Voor veel migrantenkinderen geldt dat er vaak sprake is van een aanzienlijke achterstandspositie in het onderwijs. Dikwijls hebben de oudere allochtone leerlingen nog een deel van de opleiding genoten in het land van herkomst en levert de aansluiting met het Nederlandse onderwijssysteem problemen op. Vergeleken met andere migrantengroeperingen in Nederland blijken de Chinese leerlingen het, op het eerste gezicht, op school opmerkelijk goed te doen. Uit het onderzoek van Hooft (1987) kan met de nodige voorzichtigheid worden geconcludeerd dat Chinese leerlingen die nog niet zo lang op de middelbare school zitten dezelfde prestaties leveren als de autochtone Nederlandse leerlingen. Bovendien presteren zij in de regel beter dan leerlingen met dezelfde achtergrond uit verschillende andere migrantengroeperingen. Chinese leerlingen die in Nederland zijn geboren en veelal hun opleiding geheel in Nederland hebben gevolgd, presteren niet alleen beter dan leerlingen uit andere migrantengroeperingen, maar ook beter dan autochtone Nederlandse leerlingen.

In de praktijk blijken Chinese leerlingen het goed te doen in rekenen en andere exacte vakken. Het is denkbaar dat dit is terug te voeren op de Chinese taal, die vanwege het grote aantal symbolen vraagt om ordening en structurering. Ook kan meespelen dat zij de relatief zwakke beheersing van de Nederlandse taal proberen te compenseren door extra tijd te besteden aan bijvoorbeeld een exact vak. In de beginjaren van het secundair onderwijs blijken veel Chinese leerlingen geen problemen te hebben met de moderne talen. Mogelijk hangt dat samen met het feit dat er in die eerste jaren van het middelbaar onderwijs nog vooral sprake is van reproductie. In de latere jaren, wanneer de nadruk meer komt te liggen op tekstbegrip, blijken zij de nodige problemen te ervaren met vakken als Duits en Engels. Naar schatting 30% van de leerlingen verlaat het havo of vwo te vroeg en zonder de opleiding te hebben afgerond (Versteeg, 1991).

Ondanks het feit dat ouders er zeer veel aan doen hun kinderen goed onderwijs te laten volgen, blijken er dus nogal wat leerlingen vroegtijdig de school te verlaten.

Een van de oorzaken die daaraan ten grondslag liggen, moet gezocht worden in het feit dat de betrokken kinderen, die niet zelden tot de zogenaamde tussengeneratie blijken te behoren, vaak moeten meewerken in het bedrijf. Ook blijkt dat kinderen het praktisch belang van onderwijs vaak niet onderkennen. De opofferingen die men zich als leerling moet getroosten, wegen voor hen niet op tegen een carrière in de horecasector, waarvoor de basis in de regel vaak al is gelegd (Pieke, 1989).

Bij het verloop van de verdere schoolcarrière van migranten kunnen leeftijdsverschillen een belangrijke rol spelen. Wie op latere leeftijd in Nederland arriveert, heeft, in tegenstelling tot het kind dat vanaf de derde groep van de basisschool onderwijs volgt, in de regel immers veel moeite met de Nederlandse taal. Voor wat betreft de Chinese jongeren kan een onderscheid worden gemaakt tussen de tweede generatie en de tussengeneratie; binnen deze laatste categorie vallen dan die jongeren die meestal in het land van herkomst reeds een aantal jaren onderwijs hebben gevolgd. De kinderen, behorend tot deze tussengeneratie, zijn tussen hun vijfde en 15de jaar in Nederland gekomen, terwijl met de tweede generatie degenen worden bedoeld die jonger waren dan vijf jaar op het moment dat zij in Nederland arriveerden of in Nederland geboren zijn.

Wanneer gekeken wordt naar in Nederland geboren kinderen blijkt dat er in het primaire onderwijs geen significante verschillen zijn waar te nemen tussen groepen. In het voortgezet onderwijs blijken Chinese en Turkse leerlingen een kleinere achterstand te vertonen dan de andere groepen. Minder leeftijdsachterstand wil overigens niet zeggen dat men over een hoger onderwijsniveau beschikt (Hooft, 1987:25). Qua schoolniveau blijken de Chinese leerlingen het beter te doen dan alle andere migrantengroepen. Deelname van Chinese leerlingen aan het lbo was in het onderzoek van Hooft (1987) met 22% relatief gering, terwijl de deelname aan het vwo en het havo met 40% relatief hoog was. Wel moet hierbij worden opgemerkt dat het absolute aantal onderzochte Chinese leerlingen relatief laag was, namelijk 100 tegenover bijvoorbeeld 809 Surinaamse leerlingen en 629 Zuid-Europese leerlingen.

In de onderwijsresultaten van Chinese leerlingen kan ook inzicht worden verkregen door middel van de CITO-toets. Deze toets wordt door vrijwel alle leerlingen in groep 8 van het basisonderwijs afgelegd. Op basis van de uitkomst van deze toets kan worden nagegaan voor welk type vervolgonderwijs de leerling geschikt is. Op grond van uit 1987 afkomstige resultaten kan worden geconcludeerd dat Chinese leerlingen deze CITO-toets met succes doorstaan. Qua totaalscore moeten zij slechts de Noord-, West-, en Oosteuropese leerlingen voor laten gaan. De rekenscore van Chinese leerlingen is echter de hoogste van alle groepen. Voorts is gebleken dat Chi-

nese meisjes even hoog scoren als Chinese jongens, ongeacht het land van herkomst (Pieke, 1989:7).

Hoewel ook Chinese leerlingen problemen hebben met de Nederlandse taal en de Nederlandse cultuur zijn zij, ook in situaties waarin er sprake is van een relatief grote populatie migranten op school, in staat minstens evengoed te presteren als autochtone Nederlandse leerlingen. Het blijkt dat overeenkomstige uitkomsten ook voor Chinese migrantenleerlingen elders in de wereld gevonden worden (Ogbu & Matute-Bianchi, 1986; Fase, 1994).

4.7 DE BELEVING VAN DE EIGEN IDENTITEIT

De eerste generatie Chinese migranten kenmerkt zich over het geheel genomen door een duidelijke gerichtheid op de eigen groepering. Men spreekt tegen elkaar in het Mandarijn of Kantonees, men ontmoet elkaar in de Chinees Christelijke kerk of in de tempel (Butter, 1994) en men houdt zo veel mogelijk vast aan bepaalde waarden, normen en tradities, zoals de viering van het Chinees Nieuwjaar.

Voor de oudere Chinezen onder hen hebben in de regel weinig tot geen contact met autochtone Nederlanders. Uit onderzoek blijkt dat 64% van de ondervraagde Chinese ouderen aangaf geen Nederlandse vriend(in) te hebben. Wanneer men zelf kinderen heeft, zijn de contacten van veel ouderen vooral gericht op de eigen familie (Rijkschroeff e.a., 1993). De contacten van het merendeel van deze ouderen zijn beperkt tot activiteiten binnen Chinese verenigingen. De gerichtheid op de eigen groepering blijkt ook uit het feit dat de ouderen op latere leeftijd het liefst bij elkaar willen wonen. Hierbij moet wel de volgende kanttekening worden geplaatst. In de praktijk blijkt namelijk meestal dat men zich als lid van een bepaalde etnische groepering weliswaar niet volledig identificeert met de meerderheidsgroepering van het gastland, maar zich ook niet uitsluitend richt op de eigen groepering. Ook bij de oudere Chinezen kan een dergelijke houding worden vastgesteld. Enerzijds richt men zich nog sterk op de eigen groepering, anderzijds hanteert men ook andere referentiekaders.

Voor de Chinese jongeren geldt dit laatste in versterkte mate. Zij worden geconfronteerd met verschillende referentiekaders en waardensystemen. Hoe zit het met de achtergrond van de ouders? Welke waarden en normen gelden in de Nederlandse samenleving? In hoeverre corresponderen die met wat men van huis uit heeft meegereggen tijdens de opvoeding? De vraag is dan ook waarmee Chinese jongeren zich

identificeren. Ook wanneer wordt uitgegaan van de simpele gedachte dat er slechts sprake is van enerzijds een etnische (minderheids)-groepering en anderzijds een dominante (meerderheids)groepering zijn er al meer keuzes mogelijk. Iemand zou zich bijvoorbeeld ook kunnen identificeren met beide groepen of met geen van beide! Daarmee ontstaan dus de volgende vier mogelijkheden (Verkuyten & Kwa, 1994; Verkuyten, 1994):

- men identificeert zich voornamelijk met de eigen etnische groepering (dissociatief);
- men identificeert zich vooral met de dominante groepering (assimilatief);
- men identificeert zich zowel met de eigen etnische groepering als met de dominante groepering (bicultureel); of
- men identificeert zich met geen van beide groeperingen (marginaal).

In hoeverre blijken deze vier vormen van identificatie voor te komen onder Chinese jongeren? Uit het onderzoek van Verkuyten & Kwa (1994), verricht onder jongeren in de leeftijd van 13-16 jaar, bleek dat de grote meerderheid van de Chinese jongeren zichzelf Chinees of Chinese-Nederlander voelt. Men identificeert zich slechts in bescheiden mate met de autochtone Nederlanders of met geen van beide groeperingen. Een interessante vraag is nu of Chinese jongeren daarmee afwijken van het beeld dat bij jongeren uit andere etnische groeperingen naar voren komt. Een soortgelijk onderzoek is verricht onder Turkse jongeren. Wanneer de resultaten van beide onderzoeken met elkaar worden vergeleken, ontstaat het beeld, zoals weergegeven in tabel 4.2.

Tabel 4.2. Etnische identificatie onder Chinese en Turkse jongeren

	Chinees (N=119)		Turks (N=122)	
Dissociatief	53	(45%)	78	(64%)
Bicultureel	49	(42%)	24	(20%)
Assimilatief	6	(6%)	12	(12%)
Marginaal	11	(8%)	8	(6%)

chi-kwadraat = 21.2, $p < .001$

Bron: M. Verkuyten, *Vraagstelling* 1994, nr. 2, p. 25.

Wat opvalt is dat er een opmerkelijk verschil is tussen beide groeperingen, in die zin dat er naar verhouding veel meer Turkse jongeren zijn die zich vooral met de eigen etnische groepering identificeren. Hoe komt dat? Daarvoor zijn twee mogelijke verklaringen. Een verklaring luidt dat in collectivistische culturen het groepsbelang zou

prevaleren boven het individuele belang en dat de loyaliteit primair bij de eigen groepering ligt. Het gevolg is dan dat men zich sterker identificeert met de etnische groepering waartoe men behoort. Als de Turkse groep zich kenmerkt door een sterkere collectivistische oriëntatie dan de Chinese groep zou dat het verschil kunnen verklaren. Het blijkt echter dat de collectivistische oriëntatie bij de Turkse en Chinese jongeren even sterk is. Hieruit kan het verschil dus niet worden verklaard.

De tweede verklaring stelt dat de maatschappelijke achterstandspositie waarin een bepaalde etnische groep verkeert van invloed is op de etnische identificatie. Deze achterstandspositie kan namelijk gepaard gaan met stigmatisering en discriminatie. Dit kan vervolgens leiden tot een sterkere vereenzelviging met de eigen etnische groepering. Als dit inderdaad zo is, kan het verschil uit de tabel worden verklaard wanneer Turken, maatschappelijk gezien, lager gewaardeerd worden dan Chinezen. Uit ander onderzoek blijkt dat ook inderdaad het geval te zijn. Vierenvijftig procent van een groep onderzochte autochtone Nederlandse jongeren vond bijvoorbeeld dat de Turken het meest gediscrimineerd worden, terwijl slechts 4% vond dat dit gold voor Chinezen. Ook de jongeren uit de etnische groeperingen zelf hebben een uitgesproken mening over hun eigen positie. Zo vond 22% van een groep Turkse jongeren dat, na de autochtone Nederlanders, de Turken het beste hebben in Nederland, terwijl 83% van de Chinese jongeren dat van zichzelf vond (Verkuyten, 1994).

Het is overigens niet zo dat identificatie met een bepaalde etnische groepering ook altijd resulteert in etnisch specifiek gedrag. Een Chinese jongere kan zichzelf als Chinees beschouwen en zich ook zo voelen, maar kan tegelijkertijd in cultureel opzicht en qua levensstijl veel gelijkens vertonen met zijn of haar Nederlandse leeftijdgenoten. Het is heel goed mogelijk om, afhankelijk van de situatie waarin men verkeert, diverse stijlen en culturele voorkeuren te combineren. Op bepaalde gebieden wordt dan bijvoorbeeld de eigen etnische groep als referentiekader gebruikt, terwijl dat op andere terreinen niet het geval is.

4.8 OUDERE CHINEZEN IN NEDERLAND

Anno 1993 woonden er ongeveer 4.000 Chinezen ouder dan 50 jaar in Nederland.¹ Uit onderzoek (CCRM, 1991) blijkt dat de meeste ouderen Kantonees of Hakka spreken, terwijl een gering aantal (7%), naast de moedertaal, tevens Mandarijn of een

¹ Voorlopige Raad voor het Ouderenbeleid, 1993, *Kleur Bekennen, Advies over allochtone ouderen in Nederland*, p. 14, Rijswijk.

Chinees dialect spreekt. Bijna een derde deel van de Chinese ouderen heeft geen onderwijs genoten in het land van herkomst.

Zoals uit tabel 4.3 blijkt, heeft het merendeel van de ouderen niet meer dan een lagere schoolopleiding genoten. De kwetsbare positie die deze categorie migranten inneemt, treedt duidelijker aan het licht wanneer haar positie op dit punt wordt vergeleken met die van andere oudere migranten, zoals de Indische Nederlanders en de Peranakan Chinezen.

Tabel 4.3. Door ouderen genoten onderwijs in procenten

Type onderwijs	Ouderen uit Hong Kong en de VRC (n=544)	Oudere Indische-Nederlanders (n=307)	Oudere Peranakan Chinezen (n=241)
• geen opleiding	32%	2%	-
• lagere school	56%	15%	2%
• lager beroepsonderwijs	-	9%	2%
• middelbare opleiding	11%	54%	45%
• hoger of universitair onderwijs	1%	14%	51%
• onbekend	-	6%	-

Bron: Rijkschroeff e.a., 1993, p. 77.

Gelet op het feit dat er bij de representativiteit van deze gegevens enige kanttekeningen kunnen worden geplaatst, is een zekere relativering van deze cijfers noodzakelijk. Niettemin kunnen deze gegevens worden gebruikt als een indicatie van het opleidingsniveau van de betrokken personen. Duidelijk is dat de oudere Chinezen uit Hong Kong en de Volksrepubliek China een lagere opleiding hebben genoten. De meeste gepensioneerden zijn voor hun levensonderhoud aangewezen op de AOW en/of de bijstand. Dit laatste hangt samen met het feit dat men soms geen arbeidsverleden in Nederland heeft. Van degenen die nog niet met pensioen zijn, leeft de meerderheid van de bijstand.

4.9 SAMENVATTING EN CONCLUSIES

In dit hoofdstuk is ingegaan op een aantal algemene kenmerken van de Chinese populatie in Nederland. Deze populatie bedraagt tenminste ruim 60.000 geregistreerde personen van Chinese afkomst. Het blijkt dat er sprake is van een tamelijk heterogeen samengestelde bevolkingsgroep, niet alleen voor wat het land van herkomst betreft, maar bijvoorbeeld ook wat de verschillende talen betreft. Per 1 januari 1990

behoorden 39.000 personen tot de groep Chinezen, afkomstig uit de door het CBS onderscheiden Chinese landen Hong Kong, Macao, Taiwan en de VRC.

De juridische status van de betrokkenen hangt in principe samen met de vraag uit welk land men afkomstig is. Chinezen die in de jaren zestig en begin jaren zeventig uit Suriname naar Nederland kwamen, beschikten reeds over de Nederlandse nationaliteit, evenals veel Peranakan Chinezen uit Indonesië. Dit laatste gold niet voor de Chinezen die vanaf de jaren zestig uit Hong Kong of de VRC naar Nederland kwamen. Velen van hen hebben zich inmiddels laten naturaliseren. Anno 1990 was tweederde van de Chinezen uit de Chinese landen genaturaliseerd. Voor het merendeel van de Chinezen afkomstig uit de niet-Chinese landen geldt dat zij bij aankomst in Nederland reeds de Nederlandse nationaliteit bezaten.

Met de aanwezigheid van Chinese migranten in Nederland groeide in de afgelopen decennia ook het aantal Chinese organisaties. Opvallend is in dat verband het relatief grote aantal Chinese scholen. Veel Chinese ouders willen graag dat hun kinderen Mandarijn leren, zodat zij onderling met elkaar kunnen communiceren. Het volgen van Chinees onderwijs past dan ook in het opvoedingspatroon waarmee veel kinderen worden grootgebracht.

Kenmerkend is voorts dat de opvoeding een sociaal georiënteerd karakter draagt. Kinderen wordt geleerd te denken in termen van solidariteit, uniform gedrag en hiërarchische verhoudingen. De effecten daarvan zijn zichtbaar in andere sferen van het maatschappelijk leven, zoals het onderwijs, waarin Chinese leerlingen worden gekarakteriseerd als gedisciplineerd en leergierig. Voorts blijkt dat deze Chinese jongeren zich voor wat de beleving van de eigen identiteit betreft vooral Chinees of Chinese-Nederlander voelen.

De Chinese ouderen zijn in sociaal-cultureel opzicht primair gericht op de eigen groep. Het feit dat de meesten van hen geen Nederlands spreken, speelt daarbij uiteraard een belangrijke rol. Deze categorie Chinezen neemt, gelet op het opleidingsniveau en de inkomenspositie, een relatief zwakke positie in. Met hulp vanuit de Chinese gemeenschap hebben zij zich weten te organiseren en zijn zij in staat hun wensen en behoeften kenbaar te maken.

In dit hoofdstuk is tevens enige aandacht besteed aan verschillende groepseigenschappen die in het kader van deze studie een centrale plaats innemen. De vraag is thans op welke wijze deze eigenschappen, zoals prestatiegerichtheid of solidariteit zich manifesteren in bepaalde sferen van het maatschappelijk leven en op welke manier deze eigenschappen een rol spelen binnen het handelen van de betrokkenen waar het gaat om etnisch ondernemerschap.